ئەمریکا و ئەنفال

نووسینی: سەمانسا پاوەر
وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: بەختیار کەریم

بەشی پێنجەم

لە کۆبوونەوەیەکی 26ی 5ی 1988دا، ئەلمەجید کە باس لە گازبارانی کوردەکان دەکات، دەڵێت: "هەموویان بە چەکی کیمیایی دەکوژم. کێ هەیە هیچ شتێک بڵێت؟ کۆمەڵگای نێودەوڵەتی؟ بیانگێ."
سەمانسا پاوەر لەم کتێبەدا

(لاری پۆپ) سەرپەرشتیاری نووسینگەی عێراق-ئێران لە وەزارەتی دەرەوە دەڵێت: "ڕاپۆرتەکان لە عێراقەوە زۆر باش بوون. هەندێک جار دواکەوتن هەبوو بۆ ماوەی دوو هەفتە بەلای زۆرەوە. بەڵام ئێمە دەمانزانی کە شتێکی سامناک ڕوودەدات. دەمانزانی کە عەلی حەسەن ئەلمەجید سەرپەرشتی کوشتارەکە دەکات. وێنەی سەتەلایتیمان هەبوو پیشانی دەدا کە چۆن گوندەکان تەفروتوونا دەکران."
سەمانسا پاوەر لەم کتێبەدا

زانیاریی فەرمیی، بێدەنگیی فەرمیی

ئەگەرچی زانیارییەکانی گاڵبریس دەربارەی لەناوبردنی کورد، بەڕیکەوت لەو دوو سەردانەیدا بۆ عێراق دەست کەوتبوون، بەڵام فەرمانەرە ئەمریکییەکان لە وەزارەتی دەرەوە، بەشێوەیەکی سیستیماتیکی چاودێریی جووڵەی سەربازە عێراقیەکانیان دەکرد و زانیاریی زۆر باشتریان هەبوو دەربارەی سیاسەتە دڕندانەکەی سەدام و شاڵاوەکانی ڕاگواستن. (لاری پۆپ) سەرپەرشتیاری نووسینگەی عێراق-ئێران لە وەزارەتی دەرەوە دەڵێت: "ڕاپۆرتەکان لە عێراقەوە زۆر باش بوون. هەندێک جار دواکەوتن هەبوو بۆ ماوەی دوو هەفتە بەلای

زۆرەوە. بەڵام ئێمە دەمانزانی کە شتێکی سامناک ڕوودەدات. دەمانزانی کە عەلی حەسەن ئەلمەجید سەرپەرشتی کوشتارەکە دەکات. وێنەی سەتەلایتیمان هەبوو پیشانی دەدا کە چۆن گوندەکان تەفروتوونا دەکران." ڕاپۆرتی 1987ی ناپۆلێنکراوی (unclassified) مافی مرۆڤی وەزارەتی دەرەوە دەڵێت: "کوشتار و وێرانکارییەکی بەربڵاوی گوندە کوردییەکان هەیە، ڕاگواستنی بەکۆمەڵی زۆرەملێ و ئاوارەکردنی کوردەکان بۆ ناوچە نا-کوردییەکانی دیکەی عێراق لە گۆڕێیە." بەڵام وێڕای ئەم زانیارییە بەرفراوانانە لەسەر ڕاستییەکان، باڵوێزخانەی ئەمریکی لە عێراق وێرانکاریی گوندەکان و ڕاگواستنی وەک شتێکی ڕەوا و کاتیی لە قەڵەم دەدا. باڵوێزخانە جەختی لەوە دەکردەوە کە ئەلمەجید بەم زوانە کۆتایی بە شاڵاوەکانی دەهێنێت. باڵوێزخانە لە تێلێگرافێکدا نووسیویەتی "لەجیاتی ئەوەی بۆ هەر گوندێک بەتالیۆنێک سەرباز بەفیڕۆبدرێت، گوندەکان دەڕوخێنرێن و دانیشتوانەکەی لە جێگەی دیکە نیشتەجێ دەکرێن، پاشتر ئەمە هێواش دەکرێتەوە و لە هاویندا دەوەستێنرێت، ئەمەش بەشێکە لە سیاسەتی "گێزەر و تێلا"". باڵوێزخانەی ئەمریکی وەک هەمیشە پێیوابوو کە عێراق لەلایەن کۆمەڵێک خەڵکی ڕەشناڵەوە فەرمانڕەوایی دەکرێت کە مەبەستیانە جەنگ لەگەڵ ئێراندا ببەنەوە و ئامادەنابن ئەو هەموو سەرباز و سەرچاوە بەنرخە بۆ ئازاردانی دانیشتوانی سیڤیل تەرخان بکرێت. هەر ئەوکاتە کارمەندە ئەمریکییەکان کە ڕاپۆرتیان لەسەر شاڵاوەکان دەنووسی، خوویان بە ناساندنی ئەو شاڵاوانەوە وەک ڕۆتین و وەک ئاماژەدان بە فاکت و ژمارە گرتبوو. باڵویزخانە زۆر بە سانایی نووسیبووی کە: "ئەلەمجید سەرکوتکارییەکی دڕندانەی گرتۆتەبەر، کە بەکارهێنانی چەکی کیمیایی بەشێکیەتی."

میدیای ئەمریکی بەدوای دۆزەکەدا نەچوو. ئەو چەند هەواڵنێرەی بایەخیان بە ناوچەکە دەدا گرفتی زۆریان هەبوو بۆ چوونە ناو عێراق. ڕانداڵی واشنگتۆن پۆست لە ساڵی 1985دا سەردانی عێراقی کرد، بەڵام نەیتوانی بڕوا بە سەرنووسەرەکانی بهێنێت کە سەردانێکی دیکە شایانی ئەو خەرجیی، ماندووبوون و ڕیسکە دەبێت کە بۆی تەرخان دەکرێت. جارێک کە هەوڵیدا بوو وێنەی کوڕێکی بە گاز کوژراو بڵاوبکاتەوە، سەرنووسەرێک لێیپرسیبوو: "کێ گرنگی بەمە دەدات؟" ڕانداڵ پەیوەندی لەگەڵ کوردەکانی تاراوگە لە لەندەن و پاریس مابوو، داوای لێدەکردن کە کامکۆرد بکڕن و هەوڵ بدەن کە زۆرترین بەڵگە بۆ میدیا کۆبکەنەوە. ڕانداڵ دەڵێت پێموتن کە "تەنانەت مەیمونیش دەتوانێت وێنەی چەند کەسێکی کوژراو بگرێت، بەڵام ئەوان شانازیان بەوەوە دەکرد کە پەیوەندی تێلێکسیان لەگەڵ قوبرس هەیە. ئەوان لە رووی تەنکنەلۆجیاوە زۆر لە دواوە بوون. ئەوانەی کە بڕیاریان لە دەست بوو ئەوەندە لەو چیایانە مابوونەوە کە نەیاندەزانی جیهان چۆن کاردەکات."

لە بەراوردا، سەدام دەیزانی جیهان چۆن کاردەکات. پاش ئەوەی دڵنیابوو کە چەکی کیمیایی چ کاریگەرییەکی لەسەر دوژمنە دەرەکییەکانی هەیە، ئەوجا ئاراستەی دوژمنە سەرەکییەکانی ناوخۆی کرد. لە مانگی 5ی 1987دا عێراق بووە یەکەم دەوڵەت کە گازی کیمایی لە دژی هاوڵاتیانی خۆی بەکارهێنا. ئەو کوردە عێراقییانەی هەڵهاتن بۆ ئێران، دەیانگوت کە فڕۆکەکانی سەدام گازی مەستەردیان بەسەر چەند گوندێکدا، لەسەر سنووری عێراق-ئێران، ڕشتوە. بنکەی سەرکردایەتی هەردوو حیزبە کوردییەکەش بە گازی ژەهراوی بۆردومان کرابوون. ڕاپۆرتی هاوشێوە دەربارەی ناوچەکە بەردەوام بوو بۆ پاشماوەی ساڵی 1987 و تا 1988.

ڕاپۆرت دەربارەی ویرانکاریی گووندەکان لە ڕێگای چەکی ئاساییەوە لە مدیاکاندا دەبینرا. لە مانگی 9ی 1987دا (نیو یۆرک تایمز) ئاماژەی بەوە دابوو کە عێراق لە شەش مانگی ڕابوردوودا نزیکەی 500 گوندی بە دینامایت تەقاندۆتەوە. بەڵام لە ئەمریکا ئەم ئاماژانە وەک بەشێکی دانەبڕاو لە جەنگ پێشوازییان لێدەکرا. هەواڵنێری تایمز (ئالان کاوڵ)، شاڵاوەکانی وەک کوشتاری خەڵکی بێتاوان لەقەڵەم نەدەدا، بەڵکو وەک "هەوڵی تووند بۆ نەهێشتنی پەناگەی یاخیبووانی کورد." نائامادەگی سەرکۆنەکردن، عێراقییەکانی شێلگیرتر دەکرد. ئەلمەجید، کە پاشتر کوردەکان ناویاننا "عەلی ئەنفال"، بەردەوام بوو لە سەرپەشتیی وێرانکردنی گوندە کوردییەکان، هەر زوو تێگەیشت کە ئەمریکا پەیوەندیی خۆی لەگەڵ عێراق لا بەنرخ بوو و ئامادەش نەبوو کە کاریگەریی خۆی بەکاربهێنێت بۆ ناچارکردنی عێراق بۆ وەستاندی شاڵاوەکانی. بەڵگەنامەکان کە دواتر

دەستکەوتوون، ئاماژە بۆ ئەوە دەکەن کە ئەلمەجید بەبێ هیچ ترسێک لە دەرئەنجام، تاوانەکانی ئەنجام داوە. لە کۆبوونەوەیەکی 26ی 5ی 1988دا ئەلمەجید کە باس لە گازبارانی کوردەکان دەکات، دەڵێت: "هەموویان بە چەکی کیمیایی دەکوژم. کێ هەیە هیچ شتێک بڵێت؟ کۆمەڵگای نێودەوڵەتی؟ بیانگێ." ئەلمەجید بەردەوام بوو لە کوشتاری کورد، لەگەڵ مۆڵەت بۆ تاوانکردن.

دەوڵەتان بەردەوام هۆشیاریی دەدەن بەیەکتر. دەشێت دەوڵەتێک چەند ساتێک بەر لە ڕوودانی جینۆساید، هەست بە بێباکی و ناکارایی دەوڵەتانی دیکە بکات، کە ئەمەش ئاماژەیە بۆ گرنگیی نەدانی دەوڵەتانی دیکە بە کرداری دەوڵەتانی دۆست یان نەیار. کاردانەوەی ئەمریکییەکان بەرامبەر بەکارهێنانی چەکی کیمیایی لەلایەن عێراقەوە، سەرەتا بەرامبەر ئێران و پاشان بەرامبەر گووندە کوردییەکان، کاردانەوەیەکی تەواو نەرم بوو. هیچ شتێک لە ڕەفتاری ئەمریکادا سەدامی لەوە هۆشیار نەدەکردەوە کە پێویستە بەرلە لەناوبردنی کوردان بەهەر چەکێک بووە، دوو جار بیربکاتەوە.

ماوێتی

مافی کۆپیکردنی ئەم بەرهەمە بۆ ماڵپەڕی دەنگەکان و وەرگێڕ پارێزراوە. بۆ پەیوەندیی:

ماڵپەڕی دەنگەکان:
dangakan@yahoo.ca
goran@dengekan.com

وەرگێڕ:
bakhtyarkarim@hotmail.com